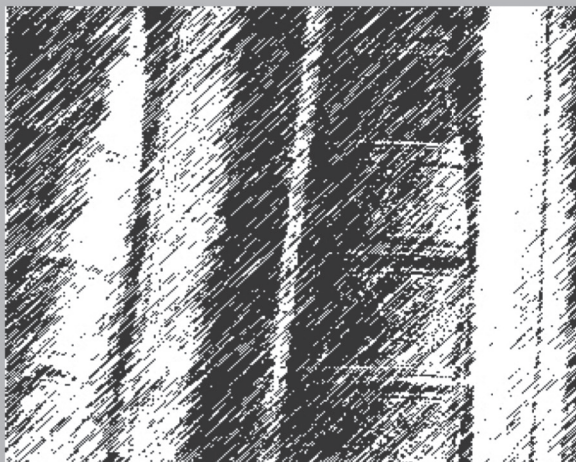

BOŻENA MATYJAS

Szanse edukacyjne dziecka wiejskiego Stan, uwarunkowania i perspektywy

Educational chances of rural children Conditions, determinants and prospects

Abstract: The aim of the article is to determine educational chances of rural children based on the research conducted at the Public Gymnasium in Łapów (Świętokrzyskie Province). The project also sought to identify socio-economic situation of the student respondents, their standard of living, educational chances, access to different forms of culture and education or possibilities to satisfy individual needs for development and education. Additionally, the research was aimed to determine financial and professional situation of the respondents' families, their parents' level of education, family structure and living standards, as well as parent-child relationship, parents' involvement in their children problems and participation of students in socio-cultural events. According to the research findings, rural children have similar, but not the same, possibilities for individual personal and educational development compared to urban students. A detailed analysis of rural children's educational chances in relation to the factors specified above has been included in the article. The research results allowed the author to identify the nature of educational chances of rural children who need assistance in receiving equal educational opportunities.

Key words: children, family, school, educational chances, rural environment.

Wstęp

Sytuacja dzieci na wsi i ich rodzin w związku z transformacją społeczno-ustrojową w Polsce uległa znacznemu pogorszeniu. Do najważniejszych przyczyn tego stanu należą: masowe bezrobocie, redukcja wydatków z budżetu państwa na cele socjalne oraz niska opłacalność produkcji rolnej. Z badań Moniki Kwiecińskiej-Zdrenki wynika, że „wieś jawi się jej mieszkańcom jako przestrzeń życia bez przyszłości lub co najwyżej jako przestrzeń o przyszłości niepewnej. Młodzież wyraźnie dostrzega nieatrakcyjność życia na takiej wsi. Słabiej identyfikuje się ze środowiskiem wiejskim. I coraz silniej odczuwana jest przez młodych ludzi »stygmatyzacja wiejskością«. Młodzież wiejska coraz częściej wyraża opinie, że miejsce zamieszkania ma negatywny wpływ na zdobycie wykształcenia, dostęp do zadowalającej pracy, ogólne powodzenie w realizacji planów życiowych, wzbogacenie się” (Kwiecińska-Zdrenka, 2004, s. 110 i nast.).

Istnieje dość powszechny pogląd, że mieszkańcy wsi, a zwłaszcza ich dzieci mają gorsze możliwości kształcenia i rozwijania się na szczeblu edukacyjnym. Wielu autorów wykazuje, że szanse edukacyjne dzieci i młodzieży ze środowisk wiejskich są gorsze niż ich rówieśników z miasta (Chrzanowska, 2009; Kutiak, 1998; Waloszek, 2001, 2002; Kolańczek, 2004; Chałas, 1997; Papież, 2006 i in.).

Jan Papież (2006, s. 75—76) wyróżnia dwie grupy czynników określających szanse edukacyjne:

1. Czynniki makrosocjologiczne — podstawowe zróżnicowanie strukturalne społeczeństwa jako całości (wieś — miasto, stratyfikacja społeczna według kryterium ekonomicznego, społeczno-zawodowego itd.). Jak długo w społeczeństwie będą funkcjonować pozycje społeczne różniące się wykształceniem, zamożnością, udziałem we władzy, poziomem kultury, tak długo będą istnieć zróżnicowane czynniki podtrzymujące nierówność dostępu do oświaty, ponieważ będą obowiązywać także różne systemy społecznych wartości, oczekiwań i wyborów, jak i odmienne warunki ich realizacji.

2. Czynniki mikrosocjologiczne — specyficzne cechy indywidualne ludzi, ich zdolności, zainteresowania, potrzeby czy aspiracje oraz odrębne cechy wąskich grup formalnych i nieformalnych, a więc środowisk socjalizacyjnych, takich jak rodzina, grupa rówieśnicza, społeczność lokalna, szkoła.

Środowiskowe uwarunkowania szans edukacyjnych dzieci z terenów wiejskich

W literaturze pedagogicznej szeroko opisane są środowiskowe czynniki warunkujące sukces edukacyjny dzieci i młodzieży. Wśród nich wyróżnia się głównie rodzinę, szkołę, środowisko lokalne. Czynnikiem środowiska rodzinnego, które w znaczący sposób wpływają na szanse życiowe (edukacyjne) dzieci z terenów wiejskich, są: sytuacja materialna rodziny, wykształcenie rodziców, świadomość wychowawcza rodziców i znajomość potrzeb dzieci. Dzieci z terenów wiejskich skazane są na pokonywanie barier związanych z sytuacją materialną swoich rodzin. Niski status materialny wielu rodzin wiejskich powoduje, że sytuacja dzieci jest niekorzystna. Masowe bezrobocie, które osiągnęło niepokojące rozmiary, hamuje możliwość poprawy szans edukacyjnych dzieci dotkniętych tym zjawiskiem. Rodziny na wsiach żyją w trudnych warunkach socjalno-bytowych. Z literatury przedmiotu wynika, że większości rodziców zamieszkujących tereny wiejskie często nie stać na zakup książek, czasopism, opłacenie zajęć pozalekcyjnych, nie są w stanie nawet opłacić dojazdów dziecka na dodatkowe zajęcia w szkole (Waloszek, 2002, s. 74). Warunki te z kolei określają styl życia i sposób widzenia przyszłości, zawężony często do zaspokojenia podstawowych potrzeb. Dzieci powielają sposób życia rodziców, uczą się bezradności, pesymizmu, boją się marzyć o innej, lepszej przyszłości.

Na kategorię zasobów rodzinnych i ich wpływ na sukces życiowy młodych ludzi zwracają uwagę Andrzej Giza-Poleszczuk, Mirosława Marody i Anna Rychard (2000, s. 109—110), wskazując przy tym na niskie wykształcenie mieszkańców wsi i ich trudności z przystosowaniem do zmiany, a także często dziedziczenie tych cech. Według danych MEN, mieszkańcy wsi mają najczęściej wykształcenie podstawowe — 31,9% (w mieście 23%), następnie zasadnicze i średnie zawodowe — 29,4% (w mieście 23,3%), średnie i policealne — 24,5% (w mieście 33%), natomiast wykształcenie wyższe ma jedynie 5,4% ludności wiejskiej (w mieście 13%) (*Strategia rozwoju edukacji...*). Mieszkańcy wsi nie dostrzegają także potrzeby doksztalcania się, podnoszenia swoich kwalifikacji, w niewielkim stopniu uczestniczą w procesie kształcenia ustawicznego, które jest we współczesnych warunkach koniecznością (Czapiński, Panek, red., 2007).

Z poziomem wykształcenia rodziców wiąże się ich świadomość wychowawcza i znajomość potrzeb dzieci, która jest bardzo często niewystarczająca do prawidłowego wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Należy jednak zaznaczyć, że nie we wszystkich rodzinach na wsiach panują niekorzystne warunki rozwoju i wychowania dzieci, warunki okreś-

lające ich szanse edukacyjne. Środowiska wiejskie są bowiem zróżnicowane strukturalnie i jakościowo, zróżnicowana więc jest w nich także sytuacja dzieci (Matyjas, 2008, s. 189).

Na rozwój dzieci i młodzieży oraz ich szanse życiowe, w tym edukacyjne, ma wpływ sieć szkolna. „O szkole, jako jednej z ważniejszych instytucji edukacyjnych, niejednokrotnie mówi się, że jest rozdzielnią szans. Dla jednych stwarza niepowtarzalną okazję uzyskania wyższej pozycji społecznej niż ta, którą osiągnęli rodzice i inni członkowie najbliższej rodziny. Inni co najwyżej poprzez edukację szkolną utrzymują osiągnięty przez rodzinę status społeczny” (Szymański, 2004, s. 85). M. Kwiecińska-Zdrenka (2004, s. 110—111) przedstawia niekorzystny obraz szkoły wiejskiej. Wskazuje na niską jakość nauczania w szkole wiejskiej, która działa jak blokada dostępu do dalszego kształcenia. Znacząco wpływa to na niski poziom kompetencji kulturowych młodzieży wiejskiej, a jednocześnie dość wyraźnie ogranicza możliwości dalszego samodzielnego podnoszenia tych kompetencji. Z niewielu istniejących dziś ekspertyz (m.in. *Strategia państwa...*) wynika jednoznacznie, że szkoła wiejska znajduje się w katastrofalnym stanie. Program nauczania ogranicza się tutaj najczęściej do minimum programowego. Brakuje oferty kursów nieobowiązkowych, kursów komputerowych, kursów języka zachodniego itp. Program ten realizowany jest przez niekompetentnych nauczycieli; co trzeci nauczyciel szkoły wiejskiej nie ma kwalifikacji do nauczania przedmiotu, który prowadzi. Nauka odbywa się w złych warunkach — stałą praktyką na wsiach jest łączenie klas z niewielką liczbą dzieci, brakuje odpowiedniej liczby nauczycieli, pomieszczeń, pomocy naukowych. Dodatkowym czynnikiem negatywnie wpływającym na warunki nauczania w szkołach wiejskich jest przerzedzenie sieci szkół, spowodowane scedowaniem obowiązku ich finansowania na samorządy lokalne (Domalewski, 2001).

Młodzież wiejska ze szkoły podstawowej i z gimnazjum wychodzi z brakami w edukacji i osłabioną motywacją do dobrego uczenia się. Młodzi ludzie wybierają więc później szkoły, które wydają się im osiągalne: szkoły zasadnicze i średnie szkoły zawodowe. Te nie obiecują sukcesu życiowego, jedynie niski status społeczny w przyszłości. W literaturze przedmiotu określa się dzieci ze wsi jako dzieci gorszych szans (Głowacka, Pilch, red., 2001).

Wszystkie wymienione negatywne czynniki są wzmacniane przez kontekst polityczno-ekonomiczny i społeczno-kulturowy, kontekst społeczeństwa w procesie zmiany. Wzmacnia je również fakt, że młodzież wiejska nie dysponuje zasobami, które mogłaby przekształcić w kapitał pozwalający na wyrwanie się z tej systemowej pułapki (Kwiecińska-Zdrenka, 2004, s. 111).

Kolejnym ważnym czynnikiem mogącym mieć wpływ na sukces życiowy i edukacyjny dzieci i młodzieży ze środowisk wiejskich jest środowisko lokalne. Oddziałuje ono na młodego człowieka w dwojaki sposób. Po pierwsze, bezpośrednio, dostarczając mu wielu bodźców rozwojowych, wśród których szczególnie ważne miejsce zajmują określone wzory zachowań, akceptowane normy moralne, preferowane lub potępiane dążenia i postawy. Po drugie, społeczność lokalna — uzyskuje nie mniej znaczący wpływ na jednostkę pośrednio, „urabiając” według panujących w niej opinii i wzorów zachowań rodzinę i grupę rówieśniczą, a te z kolei mają bardzo duży wpływ na swoich członków (Szymański, 1996, s. 68—69).

Sytuacja również nie wygląda dobrze, jeśli chodzi o warunki rozwojowo-edukacyjne w środowisku wiejskim. Słaba jest bowiem infrastruktura kulturalno-cywilizacyjna. Im teren mniej zurbanizowany, osadnictwo bardziej rozproszone, a gmina biedniejsza, tym gorsze warunki kulturalne. W ostatnich 10—15 latach systematycznie zmniejsza się liczba bibliotek gminnych, punktów bibliotecznych, klubów, świetlic oraz kin. O połowę spadła liczba placówek pozaszkolnych, takich jak: domy kultury, ogniska młodzieżowe, międzyszkolne place sportowe. Ograniczony jest ponadto na terenach wiejskich dostęp do komputera, Internetu, multimedialnych pomocy naukowych. Z komputerów korzysta 60% mieszkańców miast i 30% mieszkańców wsi. Z Internetu korzysta 20% mieszkańców wsi¹. Utrudniony jest także dostęp do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego. Dzieci wiejskie mają ograniczone możliwości korzystania z opieki zdrowotnej, specjalistycznej diagnozy psychologiczno-pedagogicznej i korygowania wad rozwojowych.

Należy jednak podkreślić, iż współczesna polska wieś jest dość zróżnicowana (ekonomicznie i kulturowo). Nie wszędzie i nie zawsze sytuacja przedstawia się tak źle, jak to zostało opisane. Są również wsie — zwłaszcza te położone bliżej ośrodków miejskich — w których warunki życia mieszkańców wyglądają na znacznie lepsze. Wiąże się to w głównej mierze z lepszym dostępem do infrastruktury kulturalno-oświatowej oraz z możliwością zatrudnienia w miastach. Poza tym współczesna wieś nie jest obszarem całkowicie zamkniętym. Coraz częściej za pośrednictwem środków masowego przekazu docierają do społeczności wiejskiej pozytywne modele kariery poprzez wykształcenie. Młodzi ludzie obserwują życie toczące się w mieście, interesują się zmianami zachodzącymi w naszym kraju. Rodzice i dzieci coraz częściej dostrzegają wartość wykształcenia, w którym widzą szansę na przyszłość. Trzeba zaznaczyć, że w skład społeczności wiejskiej wchodzi również niewielki procent inteligencji, która

¹ Dane takie uzyskałam z Centrum Informacji Ministerstwa Edukacji Narodowej.

zachęca swoje dzieci do zdobywania wyższego wykształcenia i stara się zapewnić im jak najlepsze warunki pracy (Palka, 2008, s. 66).

Szanse edukacyjne dzieci ze środowiska wiejskiego w badaniach własnych

Celem badań własnych, które przeprowadzono w 2010 roku, było ukazanie szans edukacyjnych dziecka wiejskiego na przykładzie uczniów Publicznego Gimnazjum w Gminnym Zespole Szkół w Łagowie (woj. świętokrzyskie). Główny problem badawczy został sformułowany w postaci pytania: Jak przedstawiają się szanse edukacyjne dziecka wiejskiego, ucznia gimnazjum? Badania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego i techniki ankiety (badanie uczniów) oraz wywiadu (z pedagogiem szkolnym). Objęto nimi 100 uczniów (45 dziewcząt i 55 chłopców).

Uwarunkowania rodzinne, społeczno-ekonomiczne i socjalno-bytowe respondentów

Badani uczniowie pochodzili z gminy Łagów oraz ze wsi położonych w pobliżu gminy. Zdecydowana większość wychowywała się w rodzinach pełnych (88), tylko 12 w rodzinach niepełnych: 9 w rodzinach samotnych matek, 3 w rodzinach samotnych ojców. Można więc stwierdzić, że większość uczniów ma korzystne warunki do rozwoju swoich szans edukacyjnych, gdyż warunki takie stwarza rodzina o pełnej strukturze.

W dużej mierze szanse edukacyjne dzieci i młodzieży warunkowane są liczbą dzieci w rodzinie. Z uzyskanych danych wynika, że najwięcej badanych, tj. 33 dzieci, wywodziło się z rodzin z trojgiem dzieci. Znaczna część respondentów pochodziła z rodzin, w których dzietność wynosiła: dwoje dzieci (26 rodzin), czworo dzieci (22) oraz więcej niż czworo dzieci (16). Najmniej uczniów — 3 — było jedynakami.

Wykształcenie rodziców badanych uczniów przedstawiało się następująco: wśród matek największa liczba (40) prezentowała średni poziom wykształcenia, 32 matki legitymowały się wykształceniem zawodowym, 16 — podstawowym, 9 — wyższym (w 3 przypadkach badanych wycho-

wują samotni ojcowie, więc brak było danych na temat wykształcenia matek). Jeśli chodzi o ojców, to ich wykształcenie przedstawiało się następująco: 44 posiadało wykształcenie zasadnicze zawodowe, 26 — średnie, 16 — podstawowe i 5 — wyższe (brakujące dane w przypadku 9 ojców odnoszą się do uczniów wychowujących się w rodzinach samotnych matek).

Sytuacja materialna większości badanych była dobra (51 odpowiedzi), jako przeciętną/wystarczającą określiło ją 29 uczniów, jako bardzo dobrą — 17 oraz 2 jako raczej złą; 1 osoba określiła swoją sytuację jako zdecydowanie złą. Ze statusem materialnym rodziny wiąże się zatrudnienie (lub jego brak) ojca i matki. Stan ten przedstawiony został w tabeli 1.

Tabela 1

Struktura zatrudnienia rodziców dzieci z gminy Łagów

Zatrudnienie	Matki	Ojcowie
Praca we własnym gospodarstwie rolnym	50	30
Praca poza miejscem zamieszkania	36	61
Brak pracy	11	0
Razem	97*	91**

* 3 badanych było wychowywanych tylko przez ojców;

** 9 badanych było wychowywanych tylko przez matki.

Źródło: Badania własne.

Wpływ rodziców na wyniki w nauce respondentów

Oddziaływanie rodziców na badanych uczniów rozpatrywane było w następujących obszarach: relacje uczniów z rodzicami, okazywanie zainteresowania przez rodziców postępami w nauce, rodzaje kontroli postępów w nauce, motywacje i wspieranie w nauce, warunki do nauki, udział badanych w życiu społeczno-kulturalnym.

Stosunki dzieci z rodzicami są ważnym czynnikiem wpływającym na wyniki uczniów w szkole. Mając dobre lub bardzo dobre relacje z rodzicami, dziecko stara się osiągnąć sukcesy w szkole, żeby dzięki temu rodzice je doceniali. Najwięcej respondentów (45) miało dobre relacje z rodzicami. Znaczna liczba (34) określiła te stosunki jak bardzo dobre, natomiast 21 uczniów zadeklarowało, że ich relacje z rodzicami układają się przeciętnie. Żaden z uczniów nie stwierdził, że jego stosunki z rodzicami są złe, bardzo złe lub oziębłe.

Zainteresowanie wynikami dziecka w nauce stanowi bardzo silny czynnik motywujący ucznia do osiągania sukcesów szkolnych. 99 badanych stwierdziło takie zainteresowanie ze strony rodziców, 1 uczeń nie zaobserwował takiego zainteresowania. Jednym z istotnych instrumentów zachęcających dziecko do nauki jest systematyczna kontrola przez rodziców postępów w nauce. Z otrzymanych danych wynika, że najczęstszą formą kontroli osiągnięć wyników w nauce badanych była obecność na wywiadówkach (77). Dużą liczbę wskazań uzyskała forma rozmowy (62). Rzadziej uczniowie wymieniali stały kontakt z wychowawcą i pedagogiem (18), sprawdzanie zeszytów (17), pomoc w odrabianiu lekcji (12) oraz odpytywanie z przyswojonego materiału (8).

Warunki do nauki w istotny sposób określają szanse dziecka w zakresie rozwoju edukacyjnego. W przypadku badanych uczniów przedstawiały się one następująco: 50 posiada własny pokój, 47 dzieli pokój z rodzeństwem, 3 uczniów mieszka w jednym pokoju z całą rodziną. Można więc stwierdzić, że badani uczniowie mają bardzo dobre i dobre warunki do nauki.

Na podstawie wyników badań można stwierdzić, że biorący w nich udział wyposażeni byli w większości (86) w podręczniki, zeszyty przedmiotowe (84), zeszyty ćwiczeń (76). 73 uczniów miało swoje komputery i dostęp do Internetu, 72 posiadało przyrządy matematyczne, 62 — domową biblioteczkę. Rzadziej respondenci deklarowali, że mają materiały do prac plastycznych i technicznych (44 osoby).

Na szanse edukacyjne ma także wpływ dostęp badanych do instytucji kulturalnych (kina, teatru, galerii, muzeum) oraz częstotliwość korzystania z nich. 53 uczniów wskazało na dostęp do instytucji kultury, 47 na brak takiego dostępu. 23 zaznaczyło, że korzysta z nich raz na pół roku, 19 — raz w roku, 7 — raz w miesiącu, a 4 korzysta częściej niż raz w miesiącu (razem 53 uczniów, którzy uczęszczają do instytucji kulturalnych). Osobami najczęściej inicjującymi wizyty badanych w instytucjach kulturalnych byli koleżanki i koledzy (14) oraz sami respondenci (12). Rzadziej uczniowie wskazywali szkołę (8), mamę, rodziców, rodzeństwo (po 6 wskazań) oraz tatę (1).

Stosunek do nauki i aspiracje edukacyjne badanych

Stosunek dziecka do nauki w znacznym stopniu kształtuje jego szanse edukacyjne. Na podstawie otrzymanych danych można stwierdzić, że największa liczba uczniów (46) lubi się uczyć, ale tylko w szkole, gdyż

uważają, że takie jest jej przeznaczenie. Uczniowie ci nie podejmowali wysiłku rozwoju intelektualnego poza murami szkoły. Znaczna część respondentów (35) naukę podejmowała nie tylko w szkole, ale i poza nią. 16 uczniów nie „zaprzętało” sobie głowy nauką, nie pozostawiała ona w centrum ich uwagi. Tylko 3 ankietowanych zadeklarowało, że nie lubi się uczyć, opuszcza zajęcia lekcyjne, nie widzi celowości edukacji.

Inny ważny czynnik wpływający na szanse edukacyjne dziecka stanowi wybór określonej szkoły, ponieważ w niej nabywa ono umiejętności i wiadomości konieczne w dalszej karierze zawodowej. Badani uczniowie wybierali następujące typy szkół: technikum — 37, zasadnicza szkoła zawodowa — 29, liceum ogólnokształcące — 27, kierunki artystyczne — 1; 1 uczeń nie zamierzał kontynuować nauki. Wybór dalszego kształcenia w liceum ogólnokształcącym uczniowie motywowali najczęściej chęcią zdobycia ogólnej edukacji zakończonej maturą, po której można iść na studia (7 badanych) oraz możliwością zdobycia lepszej, bardziej prestiżowej pracy i lepszymi perspektywami na przyszłość (4). Dość często (4 odpowiedzi) respondenci kierowali się wysokim poziomem nauczania w danej placówce i perspektywą podjęcia lepszych studiów oraz tym, że jeszcze nie wiedzą, co chcą robić w życiu, czym się zająć. Rzadziej uczniowie sugerowali się czasem trwania nauki, większą możliwością wyboru dalszego wykształcenia, tym, że podoba im się ten typ szkoły (po 2 wskazania) oraz namową innych osób (1 uczeń).

Uczestnictwo badanych w zajęciach organizowanych przez szkołę w formach edukacji pozaszkolnej

W szansach edukacyjnych młodzieży dużą rolę odgrywa udział w zajęciach oferowanych przez szkołę. Z oferty szkolnej uczniowie najchętniej wybierali zajęcia wyrównawcze (33), 31 uczniów nie uczęszczało na żadne zajęcia. Następnie badani wymieniali koła zainteresowań (29 uczniów) oraz zajęcia pozalekcyjne (28). Najbardziej popularnym rodzajem zajęć wyrównawczych była matematyka (37 uczniów), następnie język polski (13). Rzadziej respondenci wskazywali na biologię (7), historię (4), język angielski (3), chemię (2), informatykę i fizykę (po 1 wskazaniu). Jeśli chodzi o rodzaje zajęć pozalekcyjnych, to badani najczęściej wymieniali: SKS (22), szkolny zespół muzyczny (3), chór szkolny (2), aktyw biblioteczny (1). Największą popularnością cieszyło się koło z zakresu matematyki (12 wskazań) oraz polonistyki (10). Rzadziej uczniowie wymieniali: informatykę, historię (po 5 wskazań), biologię

(3), koło teatralne (2), język angielski, koło fotograficzne i plastyczne (po 1 wskazaniu).

Z otrzymanych danych wynika, że najczęściej badanych (49) nie bierze udziału w formach edukacji pozaszkolnej (brak takiej potrzeby, brak możliwości dojazdu do miejsca zajęć, brak środków finansowych oraz brak czasu). 29 ankietowanych uczestniczyło w edukacji sportowej, 10 w edukacji języka obcego, 9 korzystało z korepetycji, 12 uczęszczało na lekcje śpiewu i gry na instrumencie, 3 jest wolontariuszami (liczba wskazań jest większa niż liczba badanych, gdyż mogli oni zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź).

Ocena przez badanych swoich szans edukacyjnych

Respondenci najczęściej (50 wskazań) oceniali swoje szanse edukacyjne dobrze. 40 określiło je jako średnie/przeciętne. Niewielka liczba uczniów stwierdziła, że ich szanse są bardzo dobre (7). Tylko 2 badanych zadeklarowało, że ich szanse są złe, a 1 — że bardzo złe. Ocena szans edukacyjnych uczniów wiąże się z ich poczuciem szczęścia. Okazuje się, że im wyższe jest u badanych poczucie szczęścia, tym wyżej oceniają oni swoje szanse edukacyjne. Dlatego też jedno z pytań ankiety dotyczyło poczucia szczęścia badanych uczniów. Odpowiedzi były następujące: 48 osób zadeklarowało, że są dość szczęśliwi, 23 z nich określiły swoje poczucie szczęścia jako intensywne. Rzadziej uczniowie czuli się niezbyt szczęśliwi (8) lub w ogóle nie czuli się szczęśliwi (2). 19 badanych nie potrafiło określić swego poczucia szczęścia.

Wnioski

Z przeprowadzonych badań wynika, że dzieci zamieszkujące na wsiach mają możliwości indywidualnego rozwoju osobowościowego i edukacyjnego zbliżone do możliwości uczniów w miastach, choć nie jednakowe. Oznacza to, że odnajdują się w zamieszkiwanym przez siebie środowisku wiejskim, uczestniczą w życiu kulturalnym i oświatowym, przy akceptacji najbliższego środowiska rodzinnego i społecznego. Tym samym rodzina stara się wypełniać zadania na miarę swoich aktualnych

możliwości i predyspozycji, by stworzyć dogodną atmosferę i poprawne relacje między dzieckiem a rodzicem, dzięki czemu wpływa to na pozytywne wyniki nauki dziecka w szkole. Wsparcie i zachęcanie dziecka w podejmowanych przez niego aktywnościach ze strony osób znaczących jest ważnym czynnikiem motywacyjnym i zadaniowo ukierunkowującym dziecko. Łatwiej znosi ono wtedy porażki, nie zniechęca się i staje się wytrwale w dążeniu do wytyczonych celów. Środowisko rodzinne, a szczególnie rodzice w wysokim stopniu determinują sukcesy dziecka w nauce, dzięki czemu zwiększają jego szanse edukacyjne. Dotyczy to głównie oddziaływań i wsparcia o charakterze psychologicznym.

Z badań wynika także, że w istotny sposób szanse edukacyjne w zakresie rozwoju dziecka warunkuje sytuacja mieszkaniowa. Respondenci mieli względnie komfortowe warunki do nauki oraz zachowania prywatności i intymności.

Z analizy danych wynika, że znaczna część uczniów miała dostęp do instytucji kulturalnych o charakterze masowym, natomiast dostęp do instytucji zaspokajających wyższe potrzeby kulturalne był bardzo ograniczony. Uczestnictwo dziecka w życiu społeczno-kulturalnym rozwija i kształtuje potrzeby dziecka, uwrażliwia na kwestie społeczne, uczy być aktywnym członkiem społeczeństwa i w wartościowy sposób gospodarować swoim czasem wolnym. Kompetencje społeczne nabyte w toku takiego treningu wpływają na szanse edukacyjne dziecka, gdyż pozwalają mu cenić wykształcenie, kształtować aspiracje, dostrzegać możliwości i szanse oraz korzystać z nich.

Z badań wynika także, iż największy wpływ na rozwój szans edukacyjnych dziecka ma sytuacja rodzinna, zawodowa i materialna gospodarstwa domowego. Respondenci najczęściej określali swoją pozycję materialną jako dobrą. Połowa z grupy matek tych dzieci pracowała we własnym gospodarstwie rolnym, a aż 2/3 ojców miało zatrudnienie poza miejscem zamieszkania.

Stosunek dziecka do nauki w znacznym stopniu kształtuje jego szanse edukacyjne. W przypadku badanych uczniów można wskazać na ogólnie dobry stosunek do nauki: duża liczba uczniów lubi się uczyć, zamierzają po ukończeniu szkoły podstawowej i gimnazjum uczyć się dalej, najczęściej w technikum, które gwarantuje zdobycie konkretnego zawodu, a także perspektywę pracy po jego ukończeniu.

Badania ukazują również subiektywną ocenę przez badanych swoich szans edukacyjnych. Połowa określiła swoje szanse dobrze, a niewiele mniej osób jako średnie/przeciętne. Istnieje więc nadzieja, iż marzenia respondentów o dalszym rozwoju zawodowym na szczeblu edukacyjnym są w istocie osiągalne i możliwe do zrealizowania, mimo otaczającej rzeczywistości postrzeganej jako nieprzyjazna dla jakiegokolwiek rozwoju.

Bo przecież w edukacji — jak stwierdził Jacques Delors (red., 1998) — jest ukryty skarb. To ona daje szansę na lepsze życie i pracę, pozycję społeczną, prestiż, stan majątkowy itp. Dlatego stworzenie warunków do rozwoju szans edukacyjnych dzieci ze środowisk wiejskich powinno być priorytetem polityki społecznej państwa, pedagogiki, pracy socjalno-wychowawczej i innych. Niezależnie od przyjętej formy pomocy wobec dzieci ze środowisk wiejskich, każdej przyświeca jednakowy cel — wyrównywanie szans edukacyjnych.

Bibliografia

- Chąlas K., 1997: *W poszukiwaniu pedagogiki szkoły wiejskiej*. Lublin.
- Chrzanowska J., 2009: *Zaniedbane obszary edukacji — pomiędzy pedagogiką a pedagogiką specjalną. Wybrane zagadnienia*. Kraków.
- Czapiński J., Panek T., red., 2007: *Diagnoza społeczna 2007*. Warszawa.
- Delors J., red., 1998: *Edukacja, jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO SOP*. Warszawa.
- Domalewski J., 2001: *Szkoła wiejska wobec zadania rekompozycji struktury społecznej*. „Przegląd Socjologiczny”, nr 1.
- Giza-Poleszczuk A., Marody M., Rychard A., 2000: *Strategie i system. Polacy w obliczu zmiany społecznej*. Warszawa.
- Głowacka B., Pilch T., red., 2001: *Dzieci gorszych szans*. Warszawa.
- Kołaczek B., 2004: *Dostęp młodzieży do edukacji. Zróżnicowanie, uwarunkowania, wyrównywanie szans*. Warszawa.
- Kutiak K., 1998: *Warunki wychowawcze rodziny środowiska wiejskiego (wybrane zagadnienia)*. Warszawa.
- Kwiecińska-Zdrenka M., 2004: *Aktywni czy bezrobotni wobec własnej przyszłości. Młodzież wiejska na tle ogółu młodzieży*. Toruń.
- Matyjas B., 2008: *Dzieciństwo w kryzysie. Etiologia zjawiska*. Warszawa.
- Palka K., 2008: *Uwarunkowania aspiracji życiowych uczniów gimnazjów wiejskich*. Praca doktorska. Uniwersytet Opolski. Maszynopis. Archiwum Uniwersytetu Opolskiego.
- Papież J., 2006: *Przemiany warunków socjalizacyjno-edukacyjnych na wsi. Badania panelowe*. Kraków.
- Strategia państwa dla młodzieży (priorytet 1)*. Dokument przygotowany przez MENiS, przyjęty przez Radę Ministrów w dn. 19.08.2003. Tryb dostępu: www.menis.gov.pl. Data dostępu: 21 lutego 2008 r.
- Strategia rozwoju edukacji na obszarach wiejskich na lata 2007—2013. Projekt*. Tryb dostępu: http://www.bip.men.pl/men_bip/akty_projekty/edukacja_na_obszarach_wiejskich. Data dostępu: 12 kwietnia 2007 r.
- Szymański M., 1996: *Selekcyjne funkcje szkolnictwa a struktura społeczna*. Warszawa.
- Szymański M., 2004: *W poszukiwaniu drogi. Szanse i problemy edukacji w Polsce*. Kraków.

- Waloszek D., 2001: *Szanse edukacyjne młodego pokolenia ze środowisk wiejskich: dokument czasu przemian*. Zielona Góra.
- Waloszek D., 2002: *Zreformowana edukacja a szanse życiowe dzieci ze środowiska wsi popegeerowskiej*. „Edukacja”, nr 2.